

Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania a jeho súčasný status v medzinárodnom investičnom práve

Chovancová, K.*

CHOVANCOVÁ, K.: Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania a jeho súčasný status v medzinárodnom investičnom práve. *Právny obzor*, 106, 2023, č. 5, s. 433 – 446. <https://doi.org/10.31577/pravnyobzor.2023.5.04>

The Fair and Equitable Treatment Standard and Its Current Status in International Investment Law. The fair and equitable treatment standard (FET) has become an essential norm of the global investment regime in the majority of IIAs. Interestingly, it maintains its prominent status in spite of its content, criticized for being dodgy and uncertain due to the lack of clarity – the courtesy of its character of flexible and elastic norm, adjusting and developing according to the needs of investors and their host states. The FET offers a general point of departure in formulating the claim of investor, who experienced discrimination, or other host state's unfair practices, such as the denial of justice, the lack of transparency, or arbitrariness. Due to the negative impact of the military invasion in Ukraine, it is the protection of investors against destruction of their investments and paying a lot of attention to legitimate expectations of investors (the crucial element of the FET), which are discussed intensely these days in international investment law. In the same vein, far from being a load of old codswallop, the direct relationship of the FET and the rule of law is accentuated as well. This article is a contribution to that discussion. In addition to introduction and the basic characteristics, it introduces two types of the FET, highlighting stepping up its game in connection with preserving the rule of law instead of doing a runner. Simultaneously, it incorporates three inferences, pertaining to determinacy and adoption of the FET in IIAs. First, the FET today reflects actively an unconditional adhering to the rule of law and the stricter evaluation of the investors' legitimate expectations. Second, it ought to be perceived, considering a high level of deference to the regulatory competence of the host state's national bodies. Finally, the lack of the FET's accuracy is portrayed as its advantage in favor of flexibility. As for the labelling the FET as autonomous, or the part of the CIL, it is highly likely that the new USMCA's formulation of the FET is not just embracing the coincidence.

Key words: *FET, international investment law, international investments, protection, international public law, customary international law*

Úvod a základná charakteristika

Prominentnému štandardu spravodlivého a rovnoprávneho (rovného) zaobchádzania¹ („FET“) ako jednému z troch základných štandardov ochrany medzinárodných investícií² v medzinárodnom investičnom práve len za uplynulé tri roky venovali právni experti viac než šesťdesiat štúdií. Vznikol v USA a dnes je ako zlaté pravidlo zakotvený vo väčšine bilaterálnych a multilaterálnych investičných dohôd („BIT“, „MIT“).³ Ako

* Doc. JUDr. Katarína Chovancová, PhD., LL.M., MCI Arb, Ústav štátu a práva SAV, v. v. i. Bratislava.

¹ Fair and equitable treatment.

² KRIVOL, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) (Fourth Edition)*. The Hague : Kluwer Law International, 2020, p. 148.

³ Bilateral investment treaties, Multilateral investment treaties.

konštatuje Salacuse,⁴ prostredníctvom jeho masívneho zakotvenia v medzinárodných investičných dohodách⁵ sa štandard FET stal „základnou normou vznikajúceho globálneho režimu pre medzinárodné investovanie“. Obdobne je podľa Dolzera⁶ „v jadre medzinárodnej investičnej arbitráže z dôvodu enormného množstva faktických situácií, súvisiacich s aktivitami hosťovských štátov, ktoré ovplyvňujú práva a záujmy investorov“.

Štandard FET nachádzame zakotvený nielen v medzinárodných investičných dohodách vyspelých štátov, typický je aj pre rozvojové štáty ako napr. Peru, Thajsko, Čile, Ghanu či Nepál. Nájde ho aplikovaný aj v špecifickejšej kategórii medzinárodných investičných sporov ohľadne reštrukturalizácie štátneho dlhu, s investormi,⁷ žalujúcimi porušenie takých základných zložiek štandardu, ako sú legitímne očakávania vlastníkov štátnych dlhopisov,⁸ nedostatok transparentnosti v konaní dlžníka, alebo diskriminácia investorov⁹ či odopretie práva na riadny proces¹⁰. Prítom je irelevantné, či medzinárodný investičný spor vznikol v sektore energetiky, výstavby atď. Čo je naozaj podstatné a je aj vždy predmetom skúmania súladu so štandardom FET, je samotné zaobchádzanie hosťovského štátu so zahraničným investorom.

Je pozoruhodné, že štandard FET si už minimálne pätnásť rokov udržuje status najčastejšie uplatňovaného (a aj porušovaného)¹¹ štandardu ochrany medzinárodných investícií, ktorého porušenie namietajú investori v medzinárodných investičných sporoch, a to napriek častej kritike nejednoznačnosti jeho obsahu v dôsledku samotného charakteru štandardu ako sofistikovanej, flexibilnej a elastickej normy, adaptabilnej a neustále sa vyvíjajúcej¹² s ohľadom na meniace sa potreby nielen investorov, ale aj hosťovských štátov. Podľa Kriebaum¹³ et al. však „nedostatok presnosti je tu skôr výhodou ako nedostatkom,“ a potrebná špecifikácia a interpretácia štandardu v medzinárodnej rozhodovskej aj súdnej praxi vždy bola aj bude úlohou medzinárodných investičných tribunálov a rozhodujúcich súdov. Ako tvrdí Muchlinski¹⁴, osobitne „rozhodcovská interpretácia

⁴ SALACUSE, J. *The Law of Investment Treaties*, (3rd Edition). Oxford : Oxford University Press, 2021, p. 291.

⁵ ERMAMI, M., GUL, R. Diversity in The Formulation of Fair and Equitable Treatment in International Investment Agreements. In *Journal of East Asia and International Law*. Vol. 14, 2021, No. 1, p. 80.

⁶ DOLZER, R. Fair and Equitable Treatment: Today's Contours. In *Santa Clara Journal of International Law*. Vol. 12, 2013, No. 1, p. 10.

⁷ NAKAJIMA, K. *The International law of Sovereign Dispute Settlement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022, pp. 255 –261. Obdobne CHOVANCOVÁ, K. Reštrukturalizácia štátneho dlhu v kontexte medzinárodnej investičnej arbitráže. 1. časť. In *Justičná revue*. Roč. 68, 2016, č. 2, pp. 147 – 157.

⁸ CHOVANCOVÁ, K. Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania v medzinárodnom investičnom práve. 2. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*. Vol. 21, 2015, No. 11, pp. 6 – 15.

⁹ *Certain Iranian Assets (Iran v. U.S.)*, Preliminary Objections, 2019 I.C.J. (February 13).

¹⁰ *Lion Mexico Consolidated L.P. v. Mexico (Award)*, ICSID Case No. ARB(AF)/15/2, 20 September 2021.

¹¹ REDFERN A. et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration* (Seventh Edition). Oxford : Oxford University Press, 2023.

¹² GUPTA, T. Exploring the Fair and Equitable Treatment (FET) Principle and Balancing Investor-State Rights. In *International Journal of Law Management & Humanities*. Vol. 4, 2021, p. 1404.

¹³ KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*. Oxford : Oxford University Press, p. 188.

¹⁴ MUCHLINSKI, P. *Multinational Enterprises and the Law* (3rd Edition). Oxford : Oxford International Law Library, 2021, p. 682.

štandardov ochrany investorov vytvára globálne správne právo, zamerané na nedostatky vnútroštátnej exekutívy, a to globalizáciou hodnotiacich štandardov v dobre etablovaných domácich právnych systémoch, rešpektujúcich zásady právneho štátu“.

Štandard FET je absolútnym štandardom,¹⁵ vychádzajúcim z medzinárodného práva, ktorého obsah nie je závislý ani od vnútroštátneho práva, ani od uplatňovania a spôsobu zakotvenia národného režimu a doložky najvyšších výhod ako ďalších dvoch základných štandardov ochrany medzinárodných investícií. Okrem toho je vyjadrením zásad právneho štátu¹⁶ v rovine vzťahu hosťovského štátu a zahraničného investora. Pojem štandard spravodlivého a rovného zaobchádzania sa v praxi aplikuje jednotne, FET sa teda posudzuje ako jednotný štandard bez samostatnej aplikácie jeho dvoch zložiek.¹⁷ V BIT je zvyčajne skombinovaný s národným režimom a doložkou najvyšších výhod¹⁸ a často býva zakotvený aj spolu so štandardom plnej ochrany a bezpečnosti¹⁹. Podľa Salacusa²⁰ je účelom tohto spôsobu zakotvenia snaha „obmedziť možnosť rozhodcov uplatniť štandard FET za účelom vyvodenia medzinárodnej zodpovednosti vlád hosťovských štátov za porušenie investičných dohôd“.

Alternatívne je zakotvený samostatne, alebo s odkazom na medzinárodné právo, alebo ako súčasť medzinárodného obyčajového práva, prípadne s odkazom na princípy medzinárodného práva²¹ a so špecifikáciou obsahu²². Môže ísť o špecifikáciu v rámci zakotvenia štandardu v medzinárodnom obyčajovom práve,²³ ale aj o fakultatívny výpočet jednotlivých zložiek obsahu FET s odkazom na medzinárodné právo, prípadne môže byť zakotvený po vzore kanadsko-európskej CETA²⁴ alebo vietnamsko-európskej EVIPA²⁵ reštriktívne bez odkazu na akékoľvek právo podľa toho, na akej jeho kvalifikovanej zložke sa strany dohodnú. Reštriktívny spôsob zakotvenia štandardu FET, prípadne jeho úplné vypustenie v medzinárodných investičných dohodách,²⁶ je dôsledkom staršieho

¹⁵ Pozri CHOVANCOVÁ, K. Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania v medzinárodnom investičnom práve. 1. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*. Vol. 21, 2015, No. 10, pp. 6 – 17.

¹⁶ KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*.

¹⁷ KLÄGER, R. Fair and Equitable Treatment: A Look at the Theoretical Underpinnings of Legitimacy and Fairness. In *Journal of World Investment & Trade*. Vol. 11, 2010, pp. 435 – 455.

¹⁸ *Addiko Bank AG and Addiko Bank d.d. v. Republic of Croatia* (Decision on Croatia's Jurisdictional Objection Related to the Alleged Incompatibility of the BIT with the EU Acquis), ICSID Case No. ARB/17/37, 12 June 2020.

¹⁹ SUBEDI, S. P. *International Investment Law: Reconciling Policy and Principle*. Oxford: Hart Publishing, 2020.

²⁰ SALACUSE, J. *The Law of Investment Treaties*, p. 293.

²¹ LANDMANN, N. *Legitimate Expectations and Fair-and-Equitable-Treatment under the Energy Charter Treaty: A Comparative Analysis of the Renewable Energy Cases*. Zürich: DIKE Verlag, 2022, p. 53.

²² BONDY, CH. Fair and Equitable Treatment – Ten Years On, p. 203.

²³ Napr. Chapter 14, Art. 14.6 The U.S.-Mexico-Canada Agreement 2020 (USMCA).

²⁴ Comprehensive and Economic Trade Agreement between the EU and Canada 2016. DUMBERRY, P. Fair and Equitable Treatment. In MBENGUE, M. M., SCHACHERER, S. *Foreign Investment Under the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)*. Switzerland: Springer Nature, 2019, pp. 95 – 126.

²⁵ Trade Agreement and an Investment Protection Agreement 2019 9 (EU, Vietnam). NGUYEN, P. A., TRUONG K. X. et al. Ensuring Fair and Equitable Treatment in Investment in Vietnam by Implementing Due Process and Avoiding a Denial of Justice. In *International Business Law Journal*. No. 5/6, pp. 701 – 713.

²⁶ Napr. vzorová BIT Indie. HANESSIAN, G., DUGGAL, K. The Final 2015 Indian Model BIT: Is This the Change the World Wishes to See? In *ICSID Review*. Vol. 32, 2017, No.1, pp. 216 – 226.

expanzívneho výkladu štandardu investičnými tribunálmi v neprospech host'ovských štátov. Ako však upozorňuje Bondy:²⁷ „Prešlo desať rokov a za najväčšiu zmenu v medzinárodnom investičnom práve sa považuje práve veľký návrat štátu.“ Otázne je, akým spôsobom bude zmena regionálneho prístupu k medzinárodným investičným dohodám, a osobitne k štandardu FET, ovplyvňovať jeho budúci vývoj.

Je možné skonštatovať, že štandard FET prešiel za posledných pätnásť rokov tzv. full circle – od obdobia expanzívnej aplikácie investičnými tribunálmi cez kritiku jeho kontroverznosti²⁸ či úplné vypustenie vo vybraných vzorových medzinárodných investičných dohodách, prípadne reštriktívny spôsob zakotvenia po vzore CETA²⁹ až po opätovné zakotvenie v rámci medzinárodného obyčajového práva v novej USMCA 2020, rovnako ako v NAFTA 1994³⁰ či vzorovej BIT USA 2012. Dôvody najväčšej kontroverzie štandardu boli dva – jeho nedostatočná špecifikácia v starších BITs a súčasne aj nejasnosti ohľadne vzťahu štandardu FET a medzinárodného minimálneho štandardu („IMS“).³¹ Okrem toho je potrebné upozorniť, že kritika kontroverznosti štandardu vyplývala najmä z nedostatočného pochopenia jeho dvoch vnútorných zložiek, t. j. spravodlivosti a rovnosti.

V súvislosti s postupnou špecifikáciou štandardu FET si však ešte v roku 2018 experti na medzinárodných fórach kladli otázku, či sa štandard už naozaj stal nielen neodmysliteľnou súčasťou medzinárodných investičných dohôd, ale konečne aj pochopeným pilierom medzinárodného investičného práva z hľadiska jeho teoretického základu, prepojeného s unikátnym historickým vývojom, ktorý dodnes napriek stovkám komentárov v medzinárodnej spisbe nebol definitívne objasnený.³² Je jasné, že aplikácia štandardu FET je vždy adaptovaná na konkrétne okolnosti prípadu a samotný štandard ako sofistikovaná flexibilná norma si vyžaduje flexibilný prístup, „ponúkajúc všeobecné východisko pri formulovaní žaloby investora, ktorý bol diskriminovaný, alebo s ním host'ovský štát zaobchádzal iným nespravodlivým spôsobom“³³, keď konal vo vzťahu k investorovi netransparentne, neprímerane, alebo svojvoľne,³⁴ odoprel mu právo na riadny proces, prípadne zmaril jeho legitímne očakávania, kľúčové na určenie obsahu štandardu.³⁵

Objasnenie teoretického základu a upresnenie dôvodu jeho vzniku však dnes nie sú najaktuálnejšími témami, súvisiacimi so štandardom FET v medzinárodnom investičnom

²⁷ BONDY, CH. *Fair and Equitable Treatment – Ten Years On*, p. 199.

²⁸ JAROSLAVSKY, P., DECHAMPS, J. P. Chapter 26: Fair and Equitable Treatment under BITs with Argentina. In FORTESI, F. (ed), *Arbitration in Argentina*, The Hague : Kluwer Law International, 2020, p. 577.

²⁹ CHOVANCOVÁ, K. The Fair and Equitable Treatment and Its Current Status in International Investment Law. In ROTH, M., GEISTLINGER, M. (eds.), *Yearbook on International Arbitration*. Vol. VI. Vienna : Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2019, pp. 171 – 187.

³⁰ North American Free Trade Agreement 1994.

³¹ International minimum standard. MUCHLINSKI, P. *Multinational Enterprises and the Law*, p. 683.

³² SCHWEBEL, J. S. Is *Neer* Far from Fair and Equitable? In *Arbitration International*. Vol. 27, 2011, No. 4, pp. 555 – 561.

³³ MUCHLINSKI, P. *Multinational Enterprises and the Law*, p. 684.

³⁴ *Casinos Austria International GmbH and Casinos Austria Aktiengesellschaft v. Argentine Republic* (Award), ICSID Case No. ARB/14/32, 05 November 2021. SUBEDI, S. P. *International Investment Law: Reconciling Policy and Principle*. Oxford.

³⁵ Pozri KRIVOI, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes*, p. 149.

práve. Na vysvetlenie teoretického pozadia štandardu je vždy možné využiť známu teóriu prof. Francka o spravodlivosti a legitimitě v medzinárodnom práve,³⁶ zatiaľ čo aktívny príspevok štandardu k dodržiavaniu zásad právneho štátu zase podrobne analyzuje zjednocujúca teória prof. Vandaveldeho. Obdobne, historický vývoj nekonformne vysvetľuje Blandford, datujúc počiatky vzniku štandardu FET v USA na rozdiel od únavného mainstreamu až do 19. storočia v prepojení so všeobecnými princípmi spravodlivosti a rovnosti, nie však priamo s medzinárodným obyčajovým právom.³⁷ V dôsledku negatívneho vplyvu vojenskej invázie na Ukrajinu sa však dnes zdôrazňuje skôr ochrana investorov prostredníctvom medzinárodných investičných dohôd proti zničeniu investície³⁸, a v rámci samotného štandardu FET sa venuje zvýšená pozornosť najmä legitímnym očakávaniam investorov ako základnej a najčastejšie uplatňovanej súčasti FET.³⁹ Súčasne je dnes už možné ohľadne legitímnych očakávaní investora, v minulosti kritizovaným kvôli expandujúcej interpretácii a nedostatočnému normatívnemu základu, skonštatovať ich odôvodnenosť právnou istotou pre investora, ktorú garantujú, a potvrdiť aj ich ochranu z dôvodu zákazu svojvoľného konania hosťovského štátu ako jedného zo základných elementov štandardu FET.⁴⁰ Vo vzťahu zahraničného investora a hosťovského štátu je totiž obranyschopnosť štátu v investičnej arbitráži, v ktorej investor žaluje hosťovský štát z dôvodu svojvoľného konania, priamo úmerná právnej istote, ktorú môže investor od hosťovského štátu očakávať.

Na druhej strane nie sú dnes legitímne očakávania investora uznávané rozhodcami zadarmo a v tejto súvislosti vystupuje do popredia due diligence „ako významný faktor, určujúci, či legitímne očakávania investora budú zahrnuté, resp. chránené v rámci štandardu FET alebo nie“⁴¹. Due diligence je známa od medzinárodného bankovníctva až po investičnú arbitráž, kde je dôležitá osobitne pri žalobe investora pre porušenie legitímnych očakávaní v rámci štandardu FET v dôsledku nestabilného a nepredvídateľného regulačného systému a právneho poriadku hosťovského štátu. Od investorov sa dnes očakáva poctivá due diligence vrátane zhodnotenia stavu hospodárstva v hosťovskom štáte, ako aj jeho politickej stability, či lability ešte pred realizáciou samotnej investície, a výrazne presahuje niekdajšie obvyklé zhodnotenie obchodného rizika investorom. Investor sa tak už nemôže vyhovárať, naopak, je povinný rozhodcovskému tribunálu predložiť dôkazy o tom, že vyvinul v rámci due diligence maximálne úsilie na zhodnotenie budúceho rizika, spojeného s investovaním v hosťovskom štáte. Z hľadiska porušenia legitímnych očakávaní investora tak bude podstatná nepredvídateľnosť regulačných zmien v hosťovskom štáte pre zodpovedného investora.

³⁶ KLÄGER, R. Fair and Equitable Treatment: A Look at the Theoretical Underpinnings of Legitimacy and Fairness, pp. 446 – 452.

³⁷ BLANDFORD, C. The History of Fair and Equitable Treatment before the Second World War. In *ICSID Review*. Vol. 32, 2017, No. 2, pp. 287 – 303.

³⁸ ACKERMANN, T. *The Effect of Armed Conflicts on Investment Treaties*, p. 199.

³⁹ KRIVOL, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes*, p. 152.

⁴⁰ HENCKELS, C. Justifying the Protection of Legitimate Expectations in International Investment Law: Legal Certainty and Arbitrary Conduct. In *ICSID Review*. Vol. 38, 2023, p. 1.

⁴¹ LEVASHOVA, Y. Fair and Equitable Treatment and Investor's Due Diligence Under International Investment Law. In *Netherlands International Law Review*. Vol. 67, 2020, p. 233.

Rozhodcovský tribunál hodnotí legitimitu očakávaní investora v širšom kontexte aktuálneho investičného prostredia a namietané očakávania uzná za chránené len vtedy, ak dosiahli stupeň legitimacy a racionálnosti s ohľadom na konkrétne okolnosti prípadu, čím sa podporuje zodpovedné podnikanie investora vrátane zohľadňovania verejnej mienky v hosťovskom štáte, ako aj vplyvu nutnej ochrany ľudských práv na realizáciu investície. Je však potrebné dodať, že aj keď investor nemôže očakávať zmrazenie právneho poriadku hosťovského štátu po celú dobu realizácie svojej investície, „*vážne regulačné zmeny, negatívne ovplyvňujúce zahraničnú investíciu boli uznané rozhodcovskými tribunálmi za porušenie legitímnych očakávaní investora*“⁴² v rámci štandardu FET – musí však ísť o kompletnú zmenu investičného prostredia v neprospech investora.

V súvislosti s uplatnením štandardu FET v medzinárodnej arbitrážnej praxi vyvstáva aj otázka vplyvu ozbrojeného konfliktu na to, čo sa vo vzťahu zahraničného investora a hosťovského štátu považuje za spravodlivé a rovné a naznačený vplyv nemôže byť vyjadrovaný a predpokladaný vo všeobecnosti, ale v závislosti od okolností v konkrétnom prípade. Podľa Ackermanna⁴³ samotná existencia ozbrojeného konfliktu nevedie k zníženiu záruk, garantovaných FET. Na druhej strane, „*pokiaľ ide o ochranu legitímnych očakávaní investora a právnej stability, aktuálna situácia v hosťovskom štáte bude mať samozrejme značný vplyv na aplikáciu štandardu FET*“. Obdobne sa oveľa viac než kedykoľvek v minulosti zdôrazňuje aj prepojenie medzinárodného investičného práva a medzinárodného práva ľudských práv v rovine aplikácie FET v medzinárodných investičných arbitrážach v súvislosti s ľudskoprávnymi žalobami. Časy sa menia – niekdajší presvedčení zástancovia ideí medzinárodného investičného práva ako odvetvia medzinárodného hospodárskeho práva, slúžiaceho hlavne na ochranu zahraničných investorov, dnes presadzujú neutrálnejší model, v ktorom medzinárodné investičné právo reflektuje rovnako záujmy investorov, ako aj hosťovských štátov, ktoré, pri všetkej úcte k zahraničným investorom schopným poprieť aj právo na prístup k vode⁴⁴ obyvateľom hosťovského štátu, musia mať na zreteli najmä záujmy vlastných občanov⁴⁵.

Určite teda nie je optimálne, že „*vzájomný vzťah medzinárodného investičného práva a medzinárodného práva ľudských práv je zatienený multilaterálnymi systémami, ktoré sa sústreďia skôr na obchodné právo než na medzinárodné právo verejné*“.⁴⁶ To isté sa dá povedať o investoroch – ochrana ľudských práv skutočne nie je ich prioritou, a to napriek tomu, že medzinárodné investičné dohody sa vyvíjali spolu s ľudskoprávnymi normami a obe oblasti sa sčasti prelínajú minimálne pokiaľ ide o postavenie jednotlivca a rozhodova-

⁴² BURGSTALLER, M., RISSO, G. Due Diligence in International Investment Law. In *Journal of International Arbitration*. Vol. 38, 2021, No. 6, pp. 697 – 722.

⁴³ ACKERMANN, T. *The Effect of Armed Conflicts on Investment Treaties*, p. 201.

⁴⁴ TINTA, M. F. Like Oil and Water? Human Rights in Investment Arbitration in the Wake of Philip Morris v. Uruguay. In *Journal of International Arbitration*. Vol. 34, 2017, No. 4, p. 626.

⁴⁵ RATNER, S. R. Fair and Equitable Treatment and Human Rights: A Moral and Legal Reconciliation. In *Journal of International Economic Law*. Vol. 25, No. 4, p. 590.

⁴⁶ DOSHI, A., MOHANTY, G. et al. The Interplay between FET Standard and Human Rights Claims in Investment Arbitration. In *International Arbitration Law Review*. Vol. 25, 2022, No. 4, p. 303.

cie mechanizmy sporov.⁴⁷ Ochranu ľudských práv je však možné do matérie medzinárodného investičného práva dôstojne zahrnúť, a to minimálne do preambúl medzinárodných investičných dohôd, ako napr. v dohode o voľnom obchode medzi EÚ a Singapurom⁴⁸ alebo vo vzorovej nórskej BIT⁴⁹, pričom dôraznejšie môže byť zakotvená formou výnimiek podľa vzoru všeobecných výnimiek v článku XX. všeobecnej dohody o clách a obchode, prípadne ešte dôslednejšie priamo v samostatnom ustanovení BIT ako povinnosť investorov.

V nadväznosti na zvýšenú pozornosť, venovanú uplatneniu štandardu FET v súvislosti s ľudskoprávnymi žalobami, sa dnes zvykne spomínať aj aplikácia štandardov ochrany medzinárodných investícií s ohľadom na udržateľný rozvoj.⁵⁰ Dôležitým soft law dokumentom, ktorý udržateľný rozvoj presadzuje je Rámec investičnej politiky Komisie OSN pre obchod a rozvoj (ďalej aj „Rámec“), vypracovaný v roku 2015, odporúčajúci zahrnúť udržateľný rozvoj už do investičnej politiky štátov a potom aj priamo do medzinárodných investičných dohôd.⁵¹ Z hľadiska uplatnenia štandardu FET je dôležité, že Rámec odporúča priamy odkaz na udržateľný rozvoj v samotnom ustanovení, zakotvujúcim FET v BIT už len z dôvodu, že sa čiastočne prelínajú napr. v zákaze diskriminácie či zachovávaní transparentnosti, sústrediac sa na spravodlivosť, rovnosť a zásadu dobrej viery.⁵² Zdôrazňuje sa aj priamy vzťah medzi štandardom FET, uplatňovaným za účelom dosiahnutia spravodlivosti, a zásadami právneho štátu, pretože poskytuje investorom ochranu proti ich porušovaniu zo strany hosťovského štátu a prispieva k ich rešpektovaniu na vnútroštátnej úrovni.

Okrem úvodu, predstavenia a základnej charakteristiky štandardu FET vrátane naznačenia problémov, súvisiacich s uplatnením štandardu v medzinárodných investičných arbitrážach, je predkladaná štúdia zameraná na rozdelenie viacerých variantov zakotvenia štandardu v medzinárodných investičných dohodách za súčasného zdôraznenia príspevku štandardu k zachovávaní zásad právneho štátu v hosťovských štátoch. Záver štúdie obsahuje tri parciálne závery o určiteľnosti štandardu FET, jeho reflektovania na potreby investorov aj na aktuálne problémy medzinárodného práva verejného, a súčasne aj o vymedzení FET s limitovaním v podobe medzinárodného obyčajového práva alebo uprednostnením prepojenia štandardu s celým medzinárodným právom.

1. Súčasný status FET v medzinárodnom investičnom práve

Pred predstavením dvoch základných typov štandardu FET v medzinárodnom práve a krátkou identifikáciou jeho teoretického konceptu je vhodné spomenúť komplikovanú

⁴⁷ LANDMANN, N. *Legitimate Expectations and Fair-and-Equitable-Treatment under the Energy Charter Treaty: A Comparative Analysis of the Renewable Energy Cases*, p. 54.

⁴⁸ EU-Singapore Free Trade Agreement 2018.

⁴⁹ Norway Model BIT 2015.

⁵⁰ QIAN, X. *Rethinking Investment Treaties for Sustainable Development: From the “New Delhi Declaration” Principles to Modern Investment Law & Policy*. In *Asian Journal of WTO & International Health Law & Policy*. Vol. 17, 2022, p. 407.

⁵¹ The Investment Policy Network for Sustainable Development (UNCTAD, 2015). Dostupné na: https://unctad.org/system/files/official-document/diaepcb2015d5_en.pdf.

⁵² Tamže, p. 449.

interpretáciu štandardu v medzinárodnej arbitrážnej a súdnej praxi v súvislosti s jeho posudzovaním ako jednotného štandardu bez samostatnej aplikácie jeho dvoch zložiek – spravodlivosti a rovnosti. Komplikovaná je z toho dôvodu, že aplikácia štandardu závisí od konkrétnych okolností prípadu až do takej miery, že použitie vydaného rozhodcovského aj súdneho rozsudku je v ďalších prípadoch limitované.⁵³ Okrem toho, BITs aj investičné kontrakty neobsahujú manuál na aplikáciu v nich zakotveného štandardu práve z dôvodu jeho elastickej, a tak prakticky každé porušenie vlastníckych práv investorov môže byť považované za porušenie FET.⁵⁴ Ako konštatujú Kriebaum et al.,⁵⁵ najťažšie je však interpretovať pojem „spravodlivý a rovný“, „pretože je bez zveličovania neskutočne vágny, frustrujúco všeobecný a zradne elastický“. Potešiteľné aspoň je, že dvojzložkový pojem „spravodlivý a rovný“ zahŕňa jeden štandard⁵⁶ v súlade so závermi Konferencie OSN pre obchod a rozvoj⁵⁷ kvôli konzistentnosti prepojenia oboch zložiek pri jeho aplikácii hosťovským štátmi, ako aj preto, že žiaden štát nikdy neaplikoval dve zložky štandardu samostatne ani v medzinárodných investičných dohodách, ani vo vlastnej sporovej agende.

Teória medzinárodného investičného práva a prax operujú s dvomi typmi štandardu, a to so štandardom FET ako súčasťou IMS v rámci medzinárodného obyčajového práva a samostatným, autonómnym štandardom, viazaným na celé medzinárodné právo.⁵⁸ Starší koncept, klasifikujúci štandard FET ako absolútny IMS, vyžadovaný medzinárodným obyčajovým právom,⁵⁹ nepriznával investorom žiadne práva navyše v porovnaní s domácimi investormi. Jeho základnými zložkami boli ochrana proti vyvlastneniu bez kompenzácie, garantovanie práva na riadny proces vrátane zákazu odopretia spravodlivosti, ako aj ochrana fyzickej integrity cudzincov. Podľa Bondyho⁶⁰ tak štandard „vyjadroval limitované, ale v každom ohľade reálne hranice absolútnej suverenity štátov“.

V súčasnosti je zakotvený napr. v článku 5 zorovej najnovšej Dohody o ochrane a podpore zahraničných investícií USA,⁶¹ priamo zahrňujúcim štandard FET do medzinárodného obyčajového práva, pretože definuje IMS v medzinárodnom obyčajovom práve ako minimálny štandard zaobchádzania, garantovaný chráneným zahraničným investíciám ako ekvivalent FET. Obdobne a s väčším dôrazom na obmedzenie pôsobnosti štandardu zahrnuje štandard FET do IMS aj staršia Severoamerická dohoda o voľnom obchode.⁶² Za zmienku stojí, že práve obmedzenie pôsobnosti štandardu vyvolalo v pra-

⁵³ KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*, p. 294.

⁵⁴ KRIVOI, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)*, p. 151.

⁵⁵ KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*, p. 294.

⁵⁶ DOLZER, R. *Fair and Equitable Treatment: Today's Contours*, p. 12.

⁵⁷ UNCTAD (The United Nations Conference on Trade and Development).

⁵⁸ SABAH, B., RUBINS, N. et al. *Investor-State Arbitration* (Second Edition). Oxford: Oxford University Press, 2019.

⁵⁹ Medzi IMS a štandardom FET je jasné prepojenie, pričom štandard nemusí byť limitovaný medzinárodným obyčajovým právom (aj keď sa s ním prelína), pretože je odvodený od všeobecných princípov spravodlivosti a rovnosti v každom štáte a v tomto zmysle sa určuje aj jeho obsah.

⁶⁰ BONDY, CH. *Fair and Equitable Treatment – Ten Years On*, p. 200.

⁶¹ The 2012 US Model Bilateral Investment Treaty.

⁶² The North American Free Trade Agreement 1994. Pozri KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*, pp. 297 – 298.

xi odozvu v podobe zedefinovania IMS „ako neustále sa vyvíjajúceho sa štandardu“ s cieľom predísť zmrazeniu formulácie štandardu FET, tvrdošijne sa odvolávajú na definíciu IMS z 19. storočia.⁶³

Druhý typ štandardu FET je definovaný ako autonómny⁶⁴ a bez limitácie obsahu medzinárodným obyčajovým právom, interpretovaný v súlade s článkom 31 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Osobitne populárnym sa stal po roku 2000, keď vymedzenie jeho rozsahu v medzinárodnej praxi ďaleko prevýšilo jeho obsah v rámci IMS.⁶⁵ Podľa Sabahiho et al.⁶⁶ bude tak autonómny štandard FET „interpretovaný v súlade s jeho obvyklým významom, neobmedzovaným minimálnym štandardom“. Dôvody na uprednostnenie autonómneho štandardu⁶⁷ sú hneď dva: väčšina BITs vôbec nezakotvuje FET ako ekvivalent IMS v rámci medzinárodného obyčajového práva. Okrem toho, existenciu IMS rozvojové štáty aj tak vždy popierali, a napriek tomu sú stranami stoviek medzinárodných investičných dohôd, uzavretých z ich vlastnej iniciatívy aj so štandardom FET. Ako dnes konštatujú Kriebaum⁶⁸ et al., keďže FET bol zjavne určený na poskytnutie vyššej miery ochrany investorov ako IMS, „je možné tak dospieť k záveru, že štandard spravodlivého a rovného zaobchádzania je autonómny a nie je ekvivalentom medzinárodného minimálneho štandardu“. Navyše vždy, keď medzinárodná investičná dohoda neprepája štandard FET s IMS, debata o IMS ako ekvivalente FET je irelevantná, pretože jediné, čo je pri rozhodovaní medzinárodného investičného tribunálu podstatné, je samotná otázka porušenia štandardu FET ako jedného zo základných cieľov BIT.

Teoretický koncept štandardu je možné klasifikovať ako špecifickú normu v rámci Franckovej teórie spravodlivosti v medzinárodnom práve, pretože dobre hodnotí legitimitu štandardu FET, závisiacu najmä od jeho určiteľnosti a koherencie, a skúma aj metódy jej zvyšovania. Na druhej strane zase podľa Francka, deliaceho normy na normy pre sofistov a (doslovne) normy pre idiotov, „precíznosť pri formulovaní normy môže občas skôr oslabiť než posilniť jej určiteľnosť“⁶⁹. Štandard FET je nepochybne ukázkovým exemplárom vyvíjajúcej sa normy sofistov, odkazujúcej na fundamentálny koncept spravodlivosti a evokujúcej široko poňatú rovnosť v medzinárodnom práve, pretože je priamo aplikovateľný pri porušení medzinárodnej investičnej dohody a pri jej aplikácii majú rozhodcovia v rámci široko poňatej rovnosti aj určitú diskrečnú právomoc. Na rozdiel od druhej kategórie noriem, ktoré sú okamžite zrozumiteľné, avšak ich aplikácia môže viesť k nelegitímnym požiadavkám alebo absurdným následkom, elastické normy pre sofistov sú „normy navrstvenej komplexnosti, umožňujúce kalibráciu v rôznych leveloch tak, aby

⁶³ SABAH, B., RUBINS, N. et al, *Investor-State Arbitration*, p. 641.

⁶⁴ LIM, C. L., HO, J., PAPARINSKIS, M. *International Investment Law and Arbitration: Commentary, Awards and other Materials*, (2nd ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2021, p. 332.

⁶⁵ BONDY, CH. *Fair and Equitable Treatment – Ten Years On*, p. 207.

⁶⁶ SABAH, B., RUBINS, N. et al, *Investor-State Arbitration*, p. 634.

⁶⁷ LANDMANN, N. *Legitimate Expectations and Fair-and-Equitable-Treatment under the Energy Charter Treaty: A Comparative Analysis of the Renewable Energy Cases*, p. 52.

⁶⁸ KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*, p. 300.

⁶⁹ FRANCK, T. *Fairness in International law and Institutions*. Oxford : Oxford University Press, 1998, p. 68.

sa dali zohľadniť meniace sa skutočnosti a všeobecné vnímanie toho, čo sa v práve považuje za rozumné“⁷⁰.

Určiteľnosť štandardu FET je možné zvyšovať jeho interpretáciou rozhodcovskými tribunálmi, ale aj súdmi formuláciou a interpretáciou jeho zložiek, čo je v podstate permanentný proces. Alternatívne je možné zvyšovať určiteľnosť štandardu podobnejšou formuláciou – vzorová BIT USA je v tomto smere vhodným príkladom. Prílišná snaha o doslovnú formuláciu však môže „pripraviť štandard FET o jeho status normy pre sofistikov a transformovať ho na normu pre idiotov“⁷¹. Stratí tak svoju flexibilitu a hlavnú schopnosť prirodzene sa adaptovať na vývoj medzinárodných investičných dohôd. V súvislosti s interpretáciou FET v medzinárodnej praxi je potrebné zdôrazniť, že rozhodcovia vždy v rámci zjednocujúcej teórie zákonnosti interpretovali FET ako štandard, vyžadujúci dodržiavanie konceptu zásad právneho štátu v jeho procedurálnej i substantívnej dimenzii.⁷² Procesnú dimenziu predstavuje právo na riadny proces s odopretím spravodlivosti ako jedným zo základných porušení štandardu FET, zatiaľ čo substantívna dimenzia je zakotvená v samotnej podstate konceptu s racionálnosťou a svojvôľou ako jej opakom. Keď k racionálnosti práva prirátame konzistentnosť, vylúčenie diskriminácie a jeho transparentnú aplikáciu, dostaneme sa k štyrom zásadám substantívnej dimenzie právneho štátu; a je jasné, že v rámci interpretácie štandardu FET vždy rozhodcovia logicky vyžadovali také zaobchádzanie s konkrétnou investíciou, ktoré je v súlade s procesnou i substantívnou dimenziou právneho štátu – nič viac, nič menej.⁷³ Ako vhodný príklad⁷⁴ je možné uviesť napr. rozhodcovský rozsudok, vydaný v spore *Horthel Systems v Poľsko*,⁷⁵ ktorý „explicitne deklaruje, že porušenie zásad právneho štátu je porušením štandardu FET“⁷⁶.

Je teda možné skonštatovať, že medzi zásadami právneho štátu a štandardom FET je priamy vzťah a aplikácia štandardu k dodržiavaniu zásad právneho štátu prispieva osobitne v rozvojových štátoch. Na margo spomenutej interpretácie treba len dodať, že racionálnosť zaobchádzania a vylúčenie diskriminácie, aj zachovávanie transparentného konania ohľadne medzinárodnej investície v súlade s FET si vyžadujú prepojenie konania host'ovského štátu s cieľmi jeho legitímnej verejnej politiky bez masirovania verejnej mienky proti investorom z politických dôvodov. Obdobne, konzistentnosť konania neznamená zmrazenú investičnú politiku host'ovského štátu, nesmie sa sem však započíta-

⁷⁰ Do určitej miery môžu trpieť nedostatkom určiteľnosti, v konečnom dôsledku však ich aplikácia vedie k racionálnym a koherentným záverom a flexibilným a vhodným riešeniam.

⁷¹ Pozri KLÄGER, R. *Fair and Equitable Treatment: A Look at the Theoretical Underpinnings of Legitimacy and Fairness*, p. 450.

⁷² BALCZERAK, F. *Horthel v Poland: Fair and Equitable Treatment Embodies the Rule of Law, Whereas 'Tax' Is Not Always a Tax*. In *ICSID Review*. Vol. 37, 2022, pp. 1 – 14.

⁷³ VANDEVELDE, J. K. *A Unified Theory of the Fair and Equitable Treatment*. In *N.Y.U. Journal of International Law and Politics*. Vol. 43, 2010, pp. 43 – 106.

⁷⁴ Pozri *RWE v Spain*, ICSID Case No ARB/14/34, Separate opinion of Mr Judd L Kessler (1 December 2020) para 81. *Cavalum SGPS, S.A. v Kingdom of Spain* (Decision on the Kingdom of Spain's Request for Reconsideration), ICSID Case No. ARB/15/24, 10 January 2022.

⁷⁵ *Horthel Systems v Poland*, PCA Case No 2014 – 31, Award (16 February 2017).

⁷⁶ BALCZERAK, F. *Horthel v Poland: Fair and Equitable Treatment Embodies the Rule of Law*, p. 10.

vať ignorovanie výslovných prísľubov a uistení, ktoré investor pred realizáciou investície zohľadnil v rámci due diligence v dobrej viere. Naopak, investor je oprávnený namietat' porušenie štandardu FET pre odopretie spravodlivosti len z toho dôvodu, že sa vôbec nemohol domôcť súdnej ochrany v host'ovskom štáte.

Vo všeobecnej rovine v súvislosti s uplatnením štandardu FET je potrebné uviesť, že samotné medzinárodné investičné právo sa stáva zodpovednejšie a zaznamenáva zmenu v celkovom prístupe hlavných aktérov medzinárodných investičných arbitráží, smerujúcich od pluralizmu a heterogenosti medzinárodného investičného práva k určitej konvergencii a väčšej systematickosti,⁷⁷ čo je zjavné aj z komparácie postupných zmien hodnotenia dôležitosti ochrany životného prostredia a ľudských práv, inštitútu vyvlastnenia a aplikácie FET sporovými stranami aj medzinárodnými investičnými tribunálmi. Ide o logický vývoj, keďže „*medzinárodné investičné právo vychádza z medzinárodného práva, vzťahujúceho sa na ochranu cudzincov, čo je právny režim, založený rovnako na medzinárodnom práve ľudských práv, ako aj na zásadách medzinárodného práva verejného, a to konkrétne zásade spravodlivosti, rovnosti a zákaze diskriminácie*“⁷⁸.

Záver

Rozborom štandardu FET by sme mohli pokračovať ďalej charakteristikou jeho jednotlivých zložiek, či už legitímnych očakávaní zahraničného investora,⁷⁹ alebo práva investora na konzistentnosť a stabilitu právneho poriadku host'ovského štátu, transparentnosť a primeranosť jeho konania vo vzťahu k investorom, rovnako ako aj práva na riadny proces,⁸⁰ zákaz diskriminácie a svojvôle alebo zachovávanie dobrej viery, pričom nejde o taxatívny výpočet,⁸¹ pretože štandard FET môže zohľadňovať aj ďalšie dôležité princípy ako napr. už spomenutú ochranu ľudských práv, udržateľný rozvoj a pod. Skúmanie historického vývoja by sa nezaobišlo bez polemiky o zahrnutí FET do rámca medzinárodného obyčajového práva, konštatujúc vývoj štandardu dávno pred druhou svetovou vojnou v USA v dvoch štádiách a jeho odvodenie od základných a univerzálne uznávaných princípov spravodlivosti a rovnosti, i keď s prepojením na medzinárodné obyčajové právo, ale aj priamym odkazom na celé medzinárodné právo, čo by koherentnosť aplikácie štandardu FET určite posilnilo. Prirodzene, aj vplyv ozbrojeného konfliktu na uplatňovanie štandardu FET je aktuálnou otázkou súčasnosti s nutnou oporou v medzinárodnom humanitárnom práve a zmierením sa pri namietaní porušenia legitímnych očakávaní investorov s tým, že všeobecná nestabilita a nedostatok bezpečnosti

⁷⁷ GANTZ, D. Chapter 3: Investor-State Dispute Settlement in Canada's Recent Trade Agreements: Explaining the Differing Approaches in CETA, USMCA, CPTPP and the Canada-China FIPA. In ARP, B., ZAMORA, A. P. (eds.) *International Arbitration in Times of Economic Nationalism*. The Hague : Kluwer Law International 2022, pp. 59 – 78.

⁷⁸ SUBEDI, S. P. *International Investment Law: Reconciling Policy and Principle*, p. 29.

⁷⁹ LANDMANN, N. *Legitimate Expectations and Fair-and-Equitable-Treatment under the Energy Charter Treaty: A Comparative Analysis of the Renewable Energy Cases*. Zürich : DIKE Verlag, 2022.

⁸⁰ KRIVOI, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes*, p. 156.

⁸¹ SUBEDI, S.P. *International Investment Law: Reconciling Policy and Principle*, p. 87.

v čase realizácie investície s dôsledkom v podobe fyzicky zničených investícií legitimitu odôvodnených očakávaní investorov garantovať nebude.

Je teda dnes štandard FET určiteľnejší a jasnejší v porovnaní s obdobím, keď sa mu v dôsledku expanzívnej interpretácie vyčítala vágnosť a prílišná ohybnosť zo strany žalobcov a súčasne aj invenčnosť investičných tribunálov, zdôrazňujúcich hlavne práva investorov a jedine povinnosti host'ovských štátov v ich vzájomných vzťahoch? Určite áno. Štandard FET dnes aktívne reflektuje na zachovávanie zásad právneho štátu, prísnejšie posudzovanie legitímnych očakávaní investorov v prepojení na due diligence a pandémie COVID 19 a vojna na Ukrajine len zdôraznili jeho význam. Okrem toho by mal byť vnímaný „s ohľadom na vysoký stupeň zohľadnenia v medzinárodnom práve, pokiaľ ide o regulačnú právomoc vnútroštátnych orgánov“⁸², či už ide o ochranu životného prostredia, vládne subvencie a pod. V súvislosti s jeho klasifikáciou ako samostatného štandardu alebo ako súčasti medzinárodného obyčajového práva, prípadne atrofickej formulácie v CETA je možné skonštatovať, že napriek očakávaniam zakotvenia štandardu FET v novej USMCA 2020 po vzore CETA sa očakávania zjavne nenaplnili a štandard je v novej USMCA zakotvený rovnako ako vo vzorovej BIT USA ako súčasť medzinárodného obyčajového práva, ktorého vývoj v rámci takejto formulácie nie je ani možné ani rozumné blokovať. Ostatne, nakoniec aj najnovšia produkcia západnej školy medzinárodného investičného práva z autorskej dielne Kriebaum, Schreuer a Dolzer vyzdvihuje nedostatok presnosti FET ako jeho výhodu v prospech flexibility.

Literatúra

- ACKERMANN, T. *The Effect of Armed Conflicts on Investment Treaties*. Cambridge : Cambridge University Press, 2022
- BALCZERAK, F. Horthel v Poland: 1 Fair and Equitable Treatment Embodies the Rule of Law, Whereas ‘Tax’ Is Not Always a Tax. In *ICSID Review*. Vol. 37, 2022, pp. 1 – 14
- BIGGS, J. The Scope of Investors’ Legitimate Expectations under the FET Standard in the European Renewable Energy Cases. In *ICSID Review*. Vol. 36, 2021, No. 1, pp. 99 – 128
- BLANDFORD, C. The History of Fair and Equitable Treatment before the Second World War. In *ICSID Review*. Vol. 32, 2017, No. 2, pp. 287 – 303
- BONDY, CH. Fair and Equitable Treatment – Ten Years On. In KALICKI, J.W., RAOUF, M. A. (eds.), *ICCA Congress Series No. 20 (Sydney 2018): Evolution and Adaptation: The Future of International Arbitration*, ICCA Congress Series, Vol. 20, The Hague : Kluwer Law International, 2019, pp. 198 – 225
- BURGSTALLER, M., RISSO, G. Due Diligence in International Investment Law. In *Journal of International Arbitration*. Vol. 38, 2021, No. 6, pp. 697 – 722
- CHOVANCOVÁ, K. The Fair and Equitable Treatment and Its Current Status in International Investment Law. In ROTH, M., GEISTLINGER, M. (eds.) *Yearbook on International Arbitration*. Vol. VI. Vienna : Neuer Wissenschaftlicher Verlag, 2019, pp.171 – 187
- CHOVANCOVÁ, K. Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania v medzinárodnom investičnom práve. 1. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*. Vol. 21, 2015, No. 10, pp. 6 – 17
- CHOVANCOVÁ, K. Štandard spravodlivého a rovnoprávneho zaobchádzania v medzinárodnom investičnom práve. 2. časť. In *Bulletin slovenskej advokácie*. Vol. 21, 2015, No. 11, pp. 6 – 15
- CHOVANCOVÁ, K. Reštrukturalizácia štátneho dluhu v kontexte medzinárodnej investičnej arbitráže. 1. časť. In *Justičná revue*. Roč. 68, 2016, č. 2, s. 147 – 157

⁸² KRIVOI, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID)*, p. 150.

- DOLZER, R. Fair and Equitable Treatment: Today's Contours. In *Santa Clara Journal of International Law*. Vol. 12, 2013, No. 1, pp. 7 – 34
- DOSHI, A., MOHANTY, G. et al. The Interplay between FET Standard and Human Rights Claims in Investment Arbitration. In *International Arbitration Law Review*. Vol. 25, 2022, No. 4, pp. 303 – 327.
- DUMBERRY, P. Fair and Equitable Treatment. In MBENGUE, M. M., SCHACHERER, S. *Foreign Investment Under the Comprehensive Economic and Trade Agreement (CETA)*. Switzerland : Springer Nature, 2019, pp. 95 – 126
- ERMAMI, M., GUL, R. Diversity in The Formulation of Fair and Equitable Treatment in International Investment Agreements. In *Journal of East Asia and International Law*. Vol. 14, 2021, No. 1, pp. 79 – 100
- GUPTA, T. Exploring the Fair and Equitable Treatment (FET) Principle and Balancing Investor-State Rights. In *International Journal of Law Management & Humanities*. Vol. 4, 2021, pp. 1398 – 1404
- HANESSIAN, G., DUGGAL, K. The Final 2015 Indian Model BIT: Is This the Change the World Wishes to See? In *ICSID Review*. Vol. 32, 2017, No. 1, pp. 216 – 226
- HENCKELS, C. Justifying the Protection of Legitimate Expectations in International Investment Law: Legal Certainty and Arbitrary Conduct. In *ICSID Review*. Vol. 38, 2023, pp. 1 – 12
- JARRETT, M. The International Validity of Domestic Law in Investment-Treaty Arbitration. In *Arbitration International*. Vol. XX, 2023, No. 1, pp. 1 – 17
- JAROSLAVSKY, P., DECHAMPS, J. P. Chapter 26: Fair and Equitable Treatment under BITs with Argentina. In FORTESE, F. (ed.), *Arbitration in Argentina*, The Hague : Kluwer Law International, 2020, pp. 577 – 610
- KLÄGER, R. Fair and Equitable Treatment: A Look at the Theoretical Underpinnings of Legitimacy and Fairness. In *Journal of World Investment & Trade*. Vol. 11, 2010, pp. 435 – 455
- KRIEBAUM, U., DOLZER, R., SCHREUER, CH. *Principles of International Investment Law*. Oxford : Oxford University Press, 2022
- KRIVOI, Y. *International Centre for Settlement of Investment Disputes (ICSID) (Fourth Edition)*. The Hague : Kluwer Law International, 2020
- LANDMANN, N. *Legitimate Expectations and Fair-and-Equitable-Treatment under the Energy Charter Treaty: A Comparative Analysis of the Renewable Energy Cases*. Zürich : DIKE Verlag, 2022
- LEVASHOVA, Y. Fair and Equitable Treatment and Investor's Due Diligence Under International Investment Law. In *Netherlands International Law Review*. Vol. 67, 2020, pp. 233 – 255
- LIE, R. H. The Influencers of International Investment Law: A Computational Study of ISDS Actors Changing Behavior. Special Issue: Bias in International Law. In *German Law Journal*. Vol. 23, 2022, pp. 350 – 375
- LIM, C. L., HO, J., PAPARINSKIS, M. *International Investment Law and Arbitration: Commentary, Awards and other Materials*, (2nd ed.). Cambridge : Cambridge University Press, 2021
- MUCHLINSKI, P. *Multinational Enterprises and the Law* (3rd ed.). Oxford : Oxford International Law Library, 2021
- NAKAJIMA, K. *The International law of Sovereign Dispute Settlement*. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. of Sovereign
- NGUYEN, P. A., TRUONG, K. X. et al. Ensuring Fair and Equitable Treatment in Investment in Vietnam by Implementing Due Process and Avoiding a Denial of Justice. In *International Business Law Journal*. No. 5/6, pp. 701 – 713
- Pinsent Masons, Queen Mary University London, Future of International Energy Arbitration Survey Report – Published 20 January 2023, p. 04. Dostupné na: <https://arbitration.qmul.ac.uk/media/arbitration/docs/Future-of-International-Energy-Arbitration-Survey-Report.pdf>
- QIAN, X. Rethinking Investment Treaties for Sustainable Development: From the “New Delhi Declaration” Principles to Modern Investment Law & Policy. In *Asian Journal of WTO & International Health Law & Policy*. Vol. 17, 2022, pp. 407 – 441
- RATNER, S. R. Fair and Equitable Treatment and Human Rights: A Moral and Legal Reconciliation. In *Journal of International Economic Law*. Vol. 25, No. 4, pp. 568 – 591
- REDFERN A. et al. *Redfern and Hunter on International Arbitration* (Seventh Edition). Oxford : Oxford University Press, 2023

- SALACUSE, J. *The Law of Investment Treaties* (3rd ed.). Oxford : Oxford University Press, 2021
- SCHWEBEL, J. S. Is *Neer* Far from Fair and Equitable? In *Arbitration International*. Vol. 27, 2011, No. 4, pp. 555 – 561
- SUBEDI, S. P. *International Investment Law: Reconciling Policy and Principle*. Oxford : Hart Publishing, 2020
- SABAHI, B., RUBINS, N. et al., *Investor-State Arbitration* (2nd ed.). Oxford : Oxford University Press, 2019
- TINTA, M. F. Like Oil and Water? Human Rights in Investment Arbitration in the Wake of Philip Morris v. Uruguay. In *Journal of International Arbitration*. Vol. 34, 2017, No. 4, pp. 601 – 630
- VANDEVELDE, J. K. A Unified Theory of the Fair and Equitable Treatment. In *N. Y. U. Journal of International Law and Politics*. Vol. 43, 2010, pp. 43 – 106

Rozhodnutia medzinárodných súdov a rozhodcovských tribunálov

- Addiko Bank AG and Addiko Bank d.d. v. Republic of Croatia* (Decision on Croatia's Jurisdictional Objection Related to the Alleged Incompatibility of the BIT with the EU Acquis), ICSID Case No. ARB/17/37, 12 June 2020
- Casinos Austria International GmbH and Casinos Austria Aktiengesellschaft v. Argentine Republic* (Award), ICSID Case No. ARB/14/32, 05 November 2021
- Cavalum SGPS, S. A. v. Kingdom of Spain* (Decision on the Kingdom of Spain's Request for Reconsideration), ICSID Case No. ARB/5/24, 10 January 2022
- Certain Iranian Assets* (Iran v. U. S.), Preliminary Objections, 2019 I. C. J. (February 13)
- Lion Mexico Consolidated L.P. v. Mexico* (Award), ICSID Case No. ARB(AF)/15/2, 20 September 2021
- Horthel Systems v. Poland*, PCA Case No 2014 – 31, Award (16 February 2017)
- Philip Morris Brands Sàrl, Philip Morris Products S. A. & Abal Hermanos S. A. v. Oriental Republic of Uruguay*, ICSID Case No. ARB/10/7, Award, 8 July 2016
- RWE v Spain*, ICSID Case No ARB/14/34, Separate opinion of Mr Judd L Kessler (1 December 2020) para 81
- Urbaser S. A. & Consorsio de Aguas Bilbao Bizkaia, Bilbao Biskaia Ur Partzuergoa v. Argentine Republic*, ICSID Case No. ARB/07/26, Award, 8 Dec. 2016

Medzinárodné dohovory, dohody a soft law

- The Comprehensive Economic and Trade Agreement (Canada-EU) 2019 (CETA)
- The EU-Singapore Free Trade Agreement 2018
- The Investment Policy Network for Sustainable Development (UNCTAD, 2015). Dostupné na: https://unctad.org/system/files/official-document/diaepcb2015d5_en.pdf
- Norway Model BIT 2015
- The North American Free Trade Agreement 1994 (NAFTA)
- The Model BIT USA 2012
- The Indian Model BIT 2015
- The Trade Agreement and an Investment Protection Agreement (EU, Vietnam) 2019 (EVIPA)
- The U. S.-Mexico-Canada Agreement 2020 (USMCA)
- Vienna Convention on the Law of the Treaties 1969 (VCLT)